

Ouderen in aandachtswijken

Delft, 3 december 2007

Ouderen in aandachtswijken

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van:
Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg
Postbus 8258
3503 RG Utrecht

Auteurs:
Frank Wassenberg
Saskia Binken

3 december 2007

Onderzoeksinstituut OTB
Technische Universiteit Delft
Jaffalaan 9, 2628 BX Delft
Tel. (015) 278 30 05
Fax (015) 278 44 22
E-mail mailbox@otb.tudelft.nl
<http://www.otb.tudelft.nl>

© Copyright 2007 by Onderzoeksinstituut OTB
No part of this report may be reproduced in any form by print, photo print, micro-film or any other means, without written permission from the copyright holder.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
2	De 40 wijken van Vogelaar	3
3	Huidige positie van ouderen	5
4	Ontwikkeling van het aandeel ouderen	13
5	Allochtone ouderen	15
6	Gehandicapten	22
7	Samenvatting en conclusies	23
8	Literatuur	27
	Bijlage A De 40 aandachtswijken naar postcode	28
	Bijlage B Leeftijdsverdeling naar verschillende schaalniveaus	29
	Bijlage C Bevolking naar etniciteit	33

1 Inleiding

In de toekomstdiscussie van wonen, zorg en welzijn spelen de 40 aandachtswijken van Vogelaar (Krachtwijken) een speciale rol. Deze wijken zullen de komende jaren veel veranderingen ondergaan. Dit biedt ook kansen om te kiezen voor een aanpak waarbij wonen, zorg en welzijn worden geïntegreerd. In het Actieplan Krachtwijken (VROM, juli 2007) van minister Vogelaar staan de beleidsterreinen wonen, werken, leren en opgroeien, integreren en veiligheid centraal. Het Kenniscentrum is van mening dat het belangrijk is dat het in de aanpak van de aandachtswijken niet alleen draait om probleemjeugd en integratie van allochtonen. Er zou ook nadrukkelijke aandacht moeten zijn voor ouderen en andere bijzondere doelgroepen die in deze wijken wonen.

Het Kenniscentrum heeft het Onderzoeksinstituut OTB gevraagd om de positie van ouderen en andere bijzondere doelgroepen in de 40 aandachtswijken in beeld te brengen.

Onderzoeksvragen

Het Kenniscentrum veronderstelt dat in de aandachtswijken van Vogelaar ook veel ouderen wonen. Deze ouderen zullen vaak al lang in de wijk wonen en hebben dan de wijk zien veranderen. Zij ervaren de problemen in de wijken aan den lijve, maar zij dragen ook de geschiedenis van de wijk met zich mee. Deze geworteldheid in de wijk levert misschien onvermoede krachten op voor de wijk. Door hen buiten beeld te laten bij de wijkaanpak wordt het sociale kapitaal van de wijk niet ten volle benut.

De vraag van het Kenniscentrum is:

een verkenning naar de positie van ouderen en gehandicapten in de 40 wijken, zodat duidelijk wordt of ook zij aandacht moeten krijgen in de wijkaanpak;

Het verkennende onderzoek is uitgewerkt in de volgende vier vragen:

1. Hoe is de leeftijdsopbouw in de 40 aandachtswijken en welk aandeel vormen de ouderen daarin?
2. Wat zijn de prognoses voor de leeftijdsopbouw in deze wijken over 10 jaar?
3. Zijn er gegevens bekend over het aandeel allochtone ouderen in de aandachtswijken?
4. Zijn er gegevens bekend over het aandeel gehandicapten in de aandachtswijken?

De gehanteerde onderzoeksmethoden

De gegevens voor dit onderzoek zijn geïnventariseerd met behulp van bestaande gegevensbronnen, zoals het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Maar ook WoOn 2006 en andere bronnen van het ministerie van VROM zijn geraadpleegd, evenals eerder door het OTB uitgevoerde onderzoeken.

Opbouw van het rapport

Het volgende hoofdstuk (hoofdstuk 2) geeft allereerst een korte samenvatting van de plannen van minister Vogelaar om van 40 aandachtswijken krachtwijken te maken en een beschrijving van hoe zij tot de selectie van deze wijken is gekomen. In hoofdstuk

3 wordt vervolgens de huidige positie van ouderen in de 40 wijken in kaart gebracht (onderzoeksvraag 1), waarop in hoofdstuk 4 wordt stilgestaan bij de toekomstige positie van ouderen in de 40 wijken (onderzoeksvraag 2). Hoofdstuk 5 gaat in op allochtone ouderen in de 40 wijken (onderzoeksvraag 3) en hoofdstuk 6 op het aandeel gehandicapten (onderzoeksvraag 4). De rapportage sluit af met een samenvatting en conclusies in hoofdstuk 7.

2 De 40 wijken van Vogelaar

In maart 2007 maakte minister Ella Vogelaar van Wonen, wijken en integratie (WWI) in een brief aan de Tweede Kamer (TK, 2006-2007, 30995, nr.1) de selectie bekend van 40 wijken in 18 gemeentes, waar in deze kabinetsperiode extra investeringen zullen worden gedaan.¹ Kenmerkend voor deze wijken is de cumulatie van problemen op sociaal, fysiek en economisch vlak. Om van deze 40 wijken weer vitale woon-, werk- en leefomgevingen te maken, wordt er primair ingezet op vijf speerpunten: wonen, werken, leren en opgroeien, integratie en veiligheid.

De selectie van de 40 wijken is in een aantal stappen tot stand gekomen. Vijf jaar geleden is het ministerie van VROM al begonnen met het ontwikkelen van een instrumentarium om tot een selectie van wijken te komen. Dit heeft geresulteerd in een viertal maten, waarmee sociaal-economische en fysieke achterstanden en problemen in beeld worden gebracht. Deze vier maten zijn:

- sociaal-economische achterstanden;
- fysieke achterstanden;
- leefbaarheidsproblemen in relatie tot sociaal-economische problematiek;
- fysieke problemen.

Onderbouwde keuze

Aan de vier maten liggen achttien indicatoren ten grondslag. Voor de helft zijn de indicatoren gebaseerd op harde objectieve feiten; de andere helft is gebaseerd op oordelen van bewoners. Bij de bepaling van de wijken met de grootste cumulatie van achterstanden en problemen is per indicator gekeken wat het verschil in score van een wijk is ten opzichte van het landelijke gemiddelde. Als dit verschil groot is (een afwijking van meer dan tweemaal de standaarddeviatie), wordt dit gezien als achterstand of probleem. Elke indicator als ook elk van de vier maten weegt even zwaar in de beoordeling van de wijk.²

De op deze wijze tot stand gekomen selectie van 40 wijken is teruggelegd bij de gemeenten. Er werden 16 verzoeken ingediend ter wijziging, meest van wijken die ook opgenomen zouden moeten worden. Uiteindelijk is er slechts één wijziging doorgevoerd - in Enschede is de wijk Mekkelholt/Deppenbroek vervangen door de wijk Velve Lindenhof – zodat het totaal van 40 wijken in 18 steden is gehandhaafd. Op de keuze van de wijken, en de keuze van de indicatoren, kwam ook van wetenschappelijke zijde commentaar, onder anderen door Van Gent c.s. (2007). Zij stellen een gebiedsgerichte aanpak als zodanig ter discussie, en vragen zich af of individueel beleid voor probleemgevallen niet zinvoller is dan een wijkgerichte aanpak om problemen van sociaal-economische achterstand aan te pakken. Zij hanteren vooral sociaal-economische variabelen om sociaal-economische problemen aan te pakken, en stellen de vraag wat precies het uiteindelijke doel is van de aanpak van Vogelaar.

¹ In bijlage A is een overzicht opgenomen van de 40 wijken met hun vier-cijferige postcodegebieden. Gegevens over de leeftijdsverdeling van inwoners in de 40 wijken zijn verzameld op basis van dit vier-cijferige postcodeniveau.

² Voor meer informatie over hoe de selectie tot stand is gekomen, zie: www.vrom.nl.

De wijkaanpak is en blijft echter een aanpak om wijken, met hun woningen en bewoners, aan te pakken. De insteek blijft wijk-, dus gebieds-, gericht. Vanuit de gemeenten zelf komen overwegend positieve reacties op het wijkgerichte werken. Hiermee is de laatste jaren al de nodige ervaring opgedaan in de 56 wijken, in 30 steden, van het Grotestedenbeleid (GSB) en het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV). De 40-wijkaanpak komt bovenop de 56 wijken uit het Grotestedenbeleid; het laatste loopt voorsnog tot 2010 door.

Actieplan Krachtwijken

In juli j.l. heeft minister Vogelaar het Actieplan Krachtwijken naar de Tweede Kamer gestuurd, met de titel 'Van Aandachtswijken naar Krachtwijken'. De werktitel 'Van Probleemwijken naar Prachtwijken' werd aangepast: 'probleemwijken' stigmatiseert te veel, prachtwijken duidt te veel op uiterlijke franje. De centrale doelstelling van het Actieplan is om de 40 wijken om te vormen tot wijken waar mensen kansen hebben en weer graag wonen. De 18 gemeenten hebben het voortouw om samen met de in de wijken betrokken partijen een wijkactieplan op te stellen. Omdat dit bij sommigen gemeenten meer tijd innam dan van te voren was beoogd, is de uiterste inlevertermijn voor de plannen uitgesteld van eind september tot begin 2008. Voor maart zouden dan overeenkomsten tussen minister en gemeenten worden afgesloten.

Behalve de overeenkomsten tussen de minister en de gemeenten stond nog een belangrijke overeenkomst op het spel, die tussen de minister en de woningcorporaties. Na enige onderhandelingen is een akkoord bereikt tussen minister Vogelaar en de corporaties over de financiering van de plannen. De corporaties zijn grootgrondbezitter in alle 40 wijken en betalen mee aan de maatregelen in het Actieplan Krachtwijken: 2,5 miljard euro in tien jaar. Dit staat los van de – veel omvangrijkere – investeringen die zij in het eigen woningbezit (zullen) plegen.

De 40-wijkaanpak komt boven op het lopende beleid van GSB en ISV. De aanpak in de 56 wijken gaat gewoon door, maar de inspanningen in de 40 wijken komen erbij; deels in andere wijken in de stad, deels door middel van intensivering in dezelfde wijk.

Ouderen (leeftijd) en gehandicapten zijn niet in de indicatoren voor het bepalen van een aandachtswijk opgenomen. Ook als we kijken naar de vijf speerpunten, dan wordt 'ouder worden' niet genoemd. De vijf speerpunten zijn wonen, werken, leren en opgroeien, integratie en veiligheid. Voor ouderen en mensen met een lichamelijke beperking is geen specifieke aandacht. In het volgende hoofdstuk gaan wij hier verder op in.

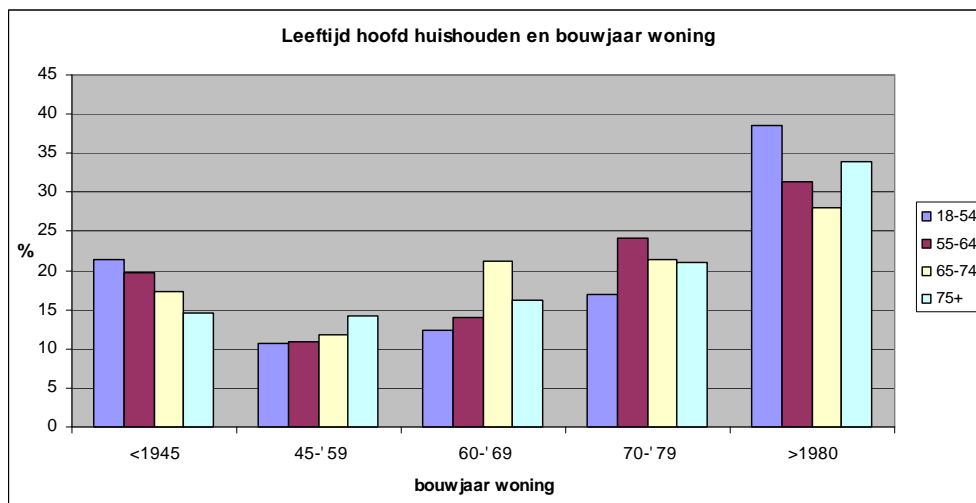
3 Huidige positie van ouderen

De veronderstelling achter dit verkennende onderzoek was dat er in oudere wijken veel ouderen wonen. In sommige wijken wonen veel starters, zoals studenten in de binnenstad, maar voor de meeste woningen geldt dat als mensen er eenmaal naar tevredenheid wonen, ze niet meer verhuizen. Veel mensen settelen zich ergens rond hun dertigste, wat als consequentie heeft dat in ooit gebouwde woonwijken een bepaalde leeftijdscategorie oververtegenwoordigd is, die samen met hun woningen ouder wordt. De bewoners van het eerste uur in de jaren 70-wijk zijn de zestigers van nu.

Op hoofdlijnen blijkt dit beeld te kloppen. In afbeelding 3.1 is de leeftijd van de (hoofd)bewoner afgezet tegen de ouderdom van de woning. In de woningen die vanaf 1980 zijn gebouwd, wonen bovengemiddeld veel huishoudens van jonge en middelbare leeftijd, maar ook opvallend veel 75-plussers. Dat laatste zal komen doordat veel huisvesting specifiek voor senioren in de laatste decennia is gebouwd. In woningen uit de jaren 60 is de leeftijdsgroep 65-74 jaar oververtegenwoordigd, terwijl in de jaren 50-woningen relatief veel 75-plussers wonen. In bijna alle vooroorlogse woningen hebben zich inmiddels allang bewonerswisselingen voorgedaan.

Samenvattend kunnen we stellen dat in woningen uit de jaren vijftig, zestig en zeventig relatief veel ouderen wonen. In de vooroorlogse wijken is dat niet het geval.

Afbeelding 3.1: Leeftijdsverdeling bewoners naar de ouderdom van de woning in heel Nederland, 2006

Bron: WoON onderzoek, MVR0M

Leeftijdverdeling in de 40 wijken

De wijkaanpak heeft betrekking op 40 wijken in 18 steden. De meeste van deze wijken zijn in de jaren vijftig en zestig gebouwd, maar er zijn er ook van voor de oorlog. Samen wonen er bijna 780.000 inwoners, dat is bijna vijf procent van alle Nederlanders. In de 40 wijken woont bijna 20 procent van de bewoners van de 18 steden. Eén op de vijf stedelingen (in de 18 steden) woont dus in een nieuwe aandachtswijk die op termijn weer een krachtwijk moet worden.

Tabel 3.1: Leeftijdverdeling naar verschillende schaalniveaus, absolute aantallen, 2006

	0-19	20-54	55-64	65-74	75 e.o.	Totaal 55 e.o.	Totaal 65 e.o.	Totale bevolking
40 wijken	191675	420855	70095	50025	46830	166950	96855	779520
18 steden	868047	2107797	407159	265304	252005	924468	517309	3900312
Nederland	3957103	7996957	2035580	1292457	1075895	4403932	2368352	16357992

Bron: CBS

De leeftijdsverdeling in de 40 aandachtswijken verschilt van die in heel Nederland. Het verschil schuilt niet in het aandeel jeugd: de aandachtswijken zijn even 'groen' als het Nederlandse gemiddelde. Het verschil is groter voor de groep 55-plus. Uit onderstaande tabel blijkt dat in de 40 wijken de drie onderscheiden leeftijdsgroepen van ouderen (55-64, 65-74, 75 en ouder) alle een ondervertegenwoordiging kennen. In totaal is ruim 21 procent van de bewoners van de aandachtswijken ouder dan 55 jaar, tegen bijna 27 procent voor heel Nederland.

Tabel 3.2: Leeftijdverdeling naar verschillende schaalniveaus, procentueel, 2006

	0-19	20-54	55-64	65-74	75 e.o.	Totaal 55 e.o.	Totaal 65 e.o.	Totale bevolking
40 wijken	24,6%	54,0%	9,0%	6,4%	6,0%	21,4%	12,4%	100%
18 steden	22,5%	52,9%	10,9%	7,2%	6,6%	24,7%	13,8%	100%
Nederland	24,2%	48,9%	12,4%	7,9%	6,6%	26,9%	14,5%	100%

Bron: CBS

55, 65 en 75 jaar

Wanneer ben je oud(er)? In dit rapport maken we onderscheid tussen ouderen van 55 jaar en ouder, 65 jaar en ouder en 75 jaar en ouder. Ook een organisatie als het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) maakt een dergelijk onderscheid. Onder de groep 55-plussers vallen uiteraard mensen met een zeer uiteenlopende zorg- en woonbehoefte, zodat we het aandeel ouderen waar mogelijk opsplitsen in: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75 jaar en ouder. Om een voorbeeld te geven, uit het VROM-boek Cijfers over Wonen 2006: 5 procent van de groep 55-64 jaar woont in één of andere vorm van ouderenwoning. Bij de groep 65-74 jaar is dat 15 procent en van de 75-plussers 32 procent. De rest woont in een reguliere woning. Zelfs bij de 75-plussers wonen twee van elke drie ouderen in een reguliere woning.

De categorie 55-64 jaar beschouwen we als de 'aanstaande ouderen'. Door hen erbij te betrekken, krijgen we een beter beeld van wat we op korte termijn kunnen verwachten in de ontwikkeling van de categorie van 65 jaar en ouder.

De ene stad is grijzer dan de andere

Alvorens in te gaan op ouderen in de 40 aandachtswijken, geven we eerst een beeld van de vergrijzing in de 18 steden waarin de 40 wijken liggen. Tabel 3.2 liet al zien dat de 18 steden als geheel relatief meer ouderen tellen dan de 40 aandachtswijken: 24 procent is boven de 55 jaar, en 13 procent boven de 65 jaar. Dat ligt iets beneden het landelijke gemiddelde (respectievelijk 27% en 15%).

Tussen de 18 steden bestaan evenwel grote verschillen (tabel 3.3). De beide Limburgse steden zijn het meest vergrijsd, met circa 30 procent van de bevolking boven de 55 jaar, en 17 procent boven de 65 jaar. Schiedam en Zaanstad volgen op enige afstand. Daarentegen kennen studentensteden als Utrecht, Groningen en Amsterdam een veel jongere bevolking, evenals de (voormalige) groeistad Amersfoort.

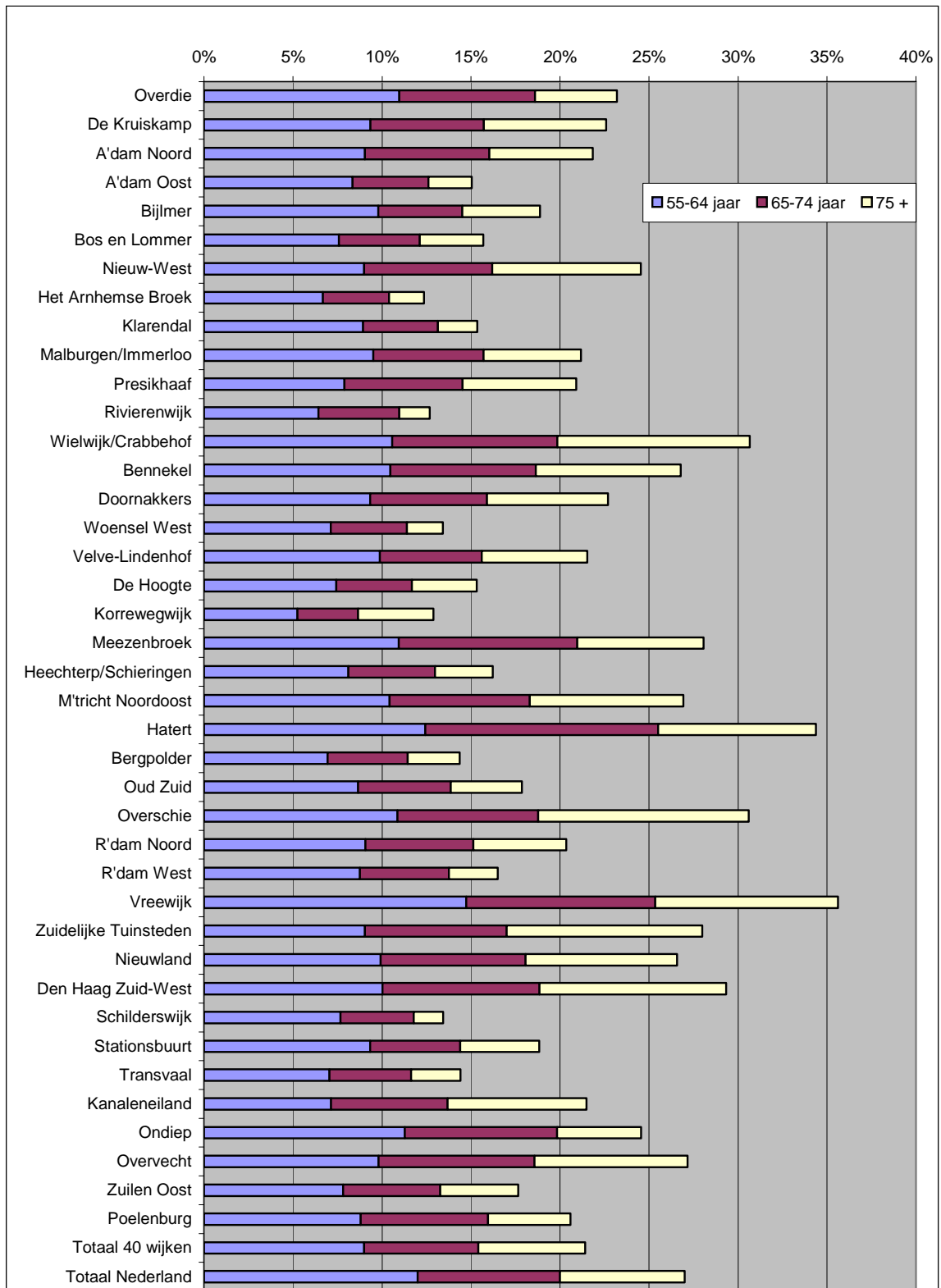
Tabel 3.3: Aandeel 55+ en 65+ per gemeente, 2006

	Aandeel 55+	Aandeel 65+
Alkmaar	25%	13%
Amersfoort	22%	12%
Amsterdam	21%	11%
Arnhem	23%	13%
Deventer	25%	14%
Dordrecht	26%	14%
Eindhoven	26%	15%
Enschede	25%	14%
Groningen	21%	12%
Heerlen	31%	18%
Leeuwarden	25%	15%
Maastricht	30%	17%
Nijmegen	24%	13%
Rotterdam	25%	15%
Schiedam	27%	15%
's-Gravenhage	24%	14%
Utrecht	19%	11%
Zaanstad	27%	14%
Totaal 18 steden	24%	13%
Totaal Nederland	27%	15%

Bron: CBS

Het is zinvol om elk van de 40 aandachtswijken af te zetten tegen zowel het eigen lokale gemiddelde, als tegen het gemiddelde van de groep van 40. In de volgende paragraaf gaan we hier uitgebreid op in.

Afbeelding 3.2: Leeftijdsverdeling ouderen in de 40 aandachtswijken³, procentueel, 2006

Bron: CBS

³ De wijken staan in de tabellen in dit rapport telkens in de volgorde zoals in bijlage A.

Er zijn vergrijsde en 'ontgrijsde' wijken

In de 40 aandachtswijken wonen bijna 97.000 mensen van 65 jaar en ouder (12% van de bevolking), en nog eens 70.000 'aanstaande ouderen'.⁴ De groep 55-64 jaar is met 9 procent van de bevolking groter dan de oudere leeftijdsgroep van 65-74 jaar (6 %). Als deze mensen in hun wijk blijven wonen, en ze niet overlijden, kunnen we spreken van een toename van de groep ouderen in de 40 aandachtswijken. Deze conclusie geldt voor de 40 wijken als geheel.

Binnen de 40 wijken bestaan echter grote verschillen qua leeftijdsopbouw. Afbeelding 3.2 laat zien in welke wijken de meeste ouderen wonen, verdeeld naar de drie onderscheiden leeftijdsgroepen (55-64, 65-74, 75+). Vreewijk in Rotterdam is met 36 procent 55-plussers de meest vergrijsde aandachtswijk te noemen, op de voet gevolgd door Hatert in Nijmegen. Ook Overschie (Rotterdam) en Wielwijk/Crabbehof (Dordrecht) zitten boven de 30 procent. De eerste is een tuindorpswijk uit de jaren twintig van de vorige eeuw, de andere drie zijn wijken uit de jaren zestig. Vreewijk scoort vooral zo hoog door het aandeel 'aanstaande ouderen', 15 procent.

Aan de andere zijde van het spectrum verkeren de wijken met opvallend weinig ouderen. Dit komt ook duidelijk naar voren in tabel B.2 in bijlage B. In heel Nederland is 15 procent ouder dan 65 jaar, maar in een tiental aandachtswijken is dat nauwelijks de helft, of nog minder. Het Arnhemse Broek en de Haagse Schilderswijk voeren met slechts 6 procent bewoners boven de pensioengerechtigde leeftijd de lijst aan, maar ook de Deventerse Rivierenwijk en Woensel-West in Eindhoven kennen nauwelijks ouderen in het straatbeeld: de 'ontgrijsde wijken' (beide 6%).

Het blijkt bovendien dat in de wijken waar weinig 65-plussers wonen, ook weinig 'aanstaande ouderen' wonen, de groep 55-64 jaar. Deze wijken zijn nu dus niet vergrijsd en zullen dat in de nabije toekomst ook niet worden, althans niet meer dan de vergrijzing in de gehele stad toeneemt. Tenzij er zich natuurlijk bijzondere omstandigheden zullen voordoen, zoals de vestiging van een groot verzorgingshuis.

We zagen eerder al dat er in de 40 aandachtswijken minder 65-plussers wonen dan in de 18 steden waarin ze liggen. Op wijkniveau blijkt dit het geval voor 24 van de 40 wijken⁵; de overige 16 wijken tellen meer 65-plussers dan het stedelijke gemiddelde. Voor 75-plussers geldt een zelfde beeld, waar 15 van de 40 wijken veel mensen van echt hoge leeftijd tellen.

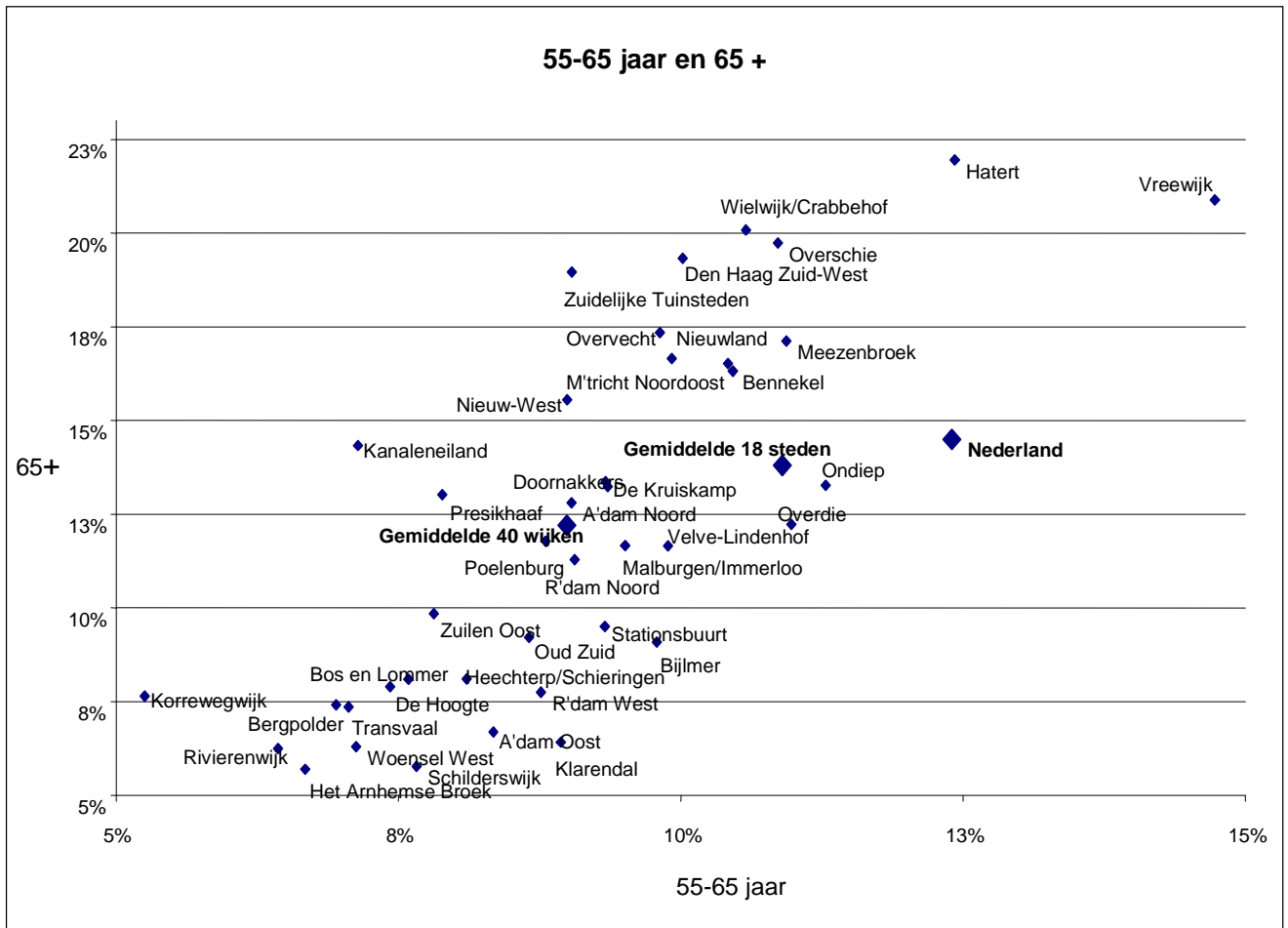
Er zijn slechts 5 wijken waar relatief veel 'aanstaande ouderen' wonen, vergeleken met de lokale situatie. Dit zijn de wijken: Hatert (Nijmegen), Overschie, Vreewijk (beide Rotterdam), Ondiep en Overvecht (beide Utrecht).

Om een beter beeld te krijgen van de positie die de afzonderlijke wijken innemen voor wat betreft het aandeel ouderen (65-plus) en het aandeel 'aanstaande ouderen' (55-64 jaar), hebben we een spreidingsdiagram gemaakt waarbij deze twee leeftijdscategorieën tegen elkaar zijn uitgezet.

⁴ Voor gegevens over de leeftijdsopbouw per wijk, en voor de 18 steden, zie Bijlage B.

⁵ Om de wijken te vergelijken met de gemeente waartoe ze behoren, is gekeken naar hun percentages op 2 cijfers achter de komma.

Afbeelding 3.3: Vergrijzing in de 40 wijken, procentueel, 2006

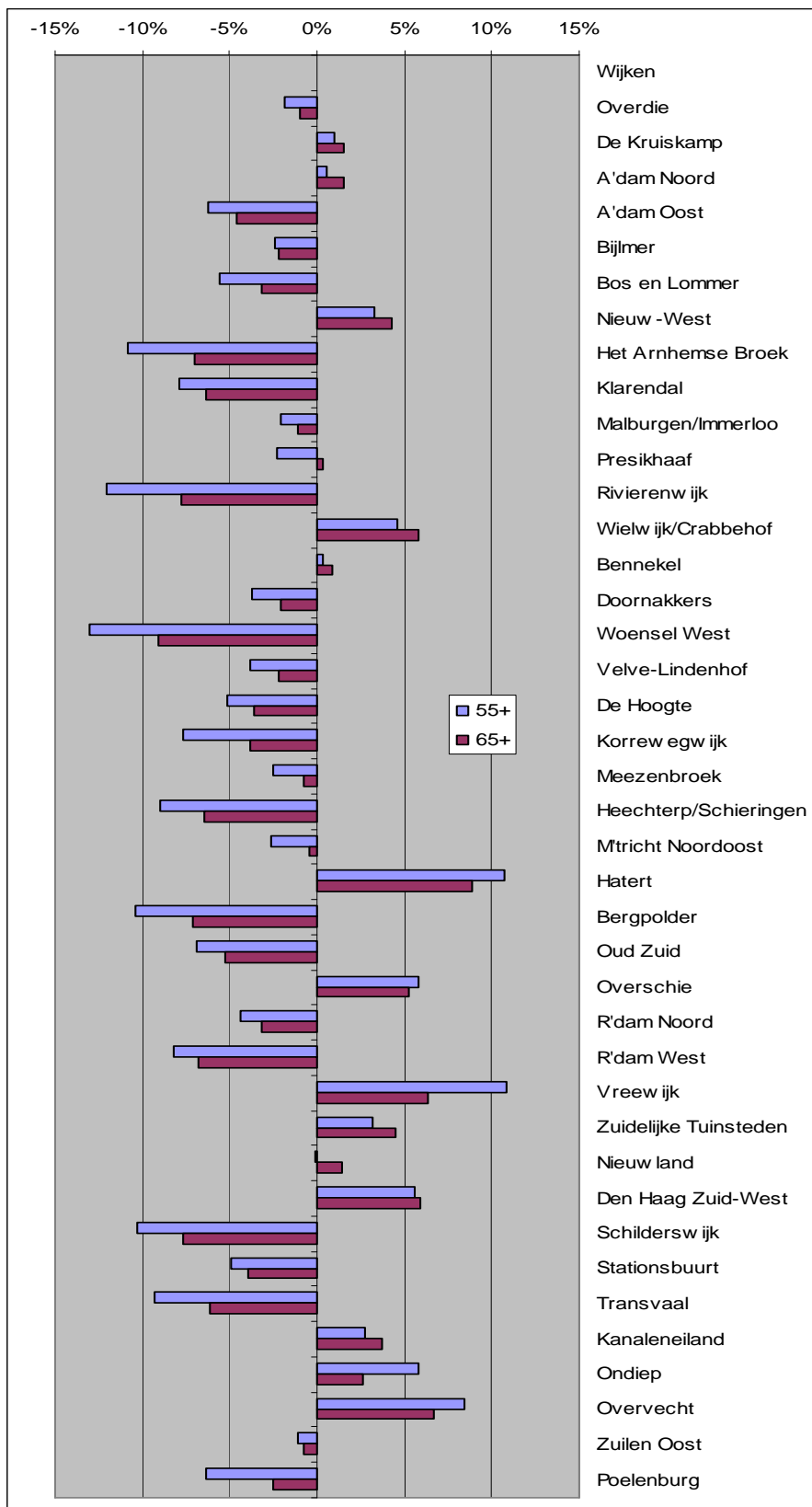
Bron: CBS, OTB-bewerking

Het gemiddelde van de 40 wijken ligt in het midden van het diagram. In de 40 wijken wonen gemiddeld veel minder 65-plussers, maar ook veel minder 'aanstaande ouderen' dan in de steden waarin ze liggen, en in vergelijking met heel Nederland.

Als we kijken hoe de 40 wijken ten opzichte van Nederland scoren, valt op dat slechts 12 van de 40 wijken vergrijsder zijn dan het landelijk gemiddelde. Ook ten opzichte van het gemiddelde van de 18 steden ligt het aandeel ouderen in slechts 13 wijken hoger.

Maar opmerkelijker is dat er slechts 2 wijken van de 40 zijn met in vergelijking met het Nederlands gemiddelde veel 'aanstaande ouderen', het Rotterdamse Vreewijk en het Nijmeegse Hatert. Dat zijn tegelijkertijd de twee wijken die ook nu al het meest vergrijsd zijn. Vergelijken we verder met het Nederlands gemiddelde, of met het gemiddelde van de 18 steden, dan zien we een cluster van circa tien wijken die wel vergrijsd zijn, maar waar de aanstaande 'grijze golf' kleiner is dan gemiddeld (zowel in de 18 steden en in Nederland).

Afbeelding 3.4: Aantal ouderen in de 40 aandachtswijken ten opzichte van het lokale gemiddelde (55+ en 65+)

Bron: CBS, OTB-bewerking

Dat zijn wijken linksboven in het diagram, zoals Meezenbroek(Heerlen), Den Haag Zuidwest, Wielwijk/Crabbehof (Dordrecht) en Bennekel (Eindhoven).

De meeste van de 40 aandachtswijken zitten echter in het kwadrant linksonder: 28 van de 40. Dat betekent dat er in deze 28 aandachtswijken nu weinig 65-plussers wonen, en dat die er de komende tien jaar ook niet te verwachten zijn.

In Afbeelding 3.4 vergelijken we het aantal ouderen per aandachtswijk met de lokale situatie. We zagen immers al dat sommige gemeenten veel vergrijsder zijn dan andere. (We noemden Maastricht en Heerlen versus Groningen en Amsterdam.) Hierdoor kan een wijk die landelijk gezien nogal vergrijsd is, in lokaal opzicht dat helemaal niet zijn. Afbeelding 3.4 vormt een nuancering van afbeelding 3.3. De ‘toppers’ Hatert en Vreewijk blijken ook lokaal gezien vergrijsd, maar middenmoters als Amsterdam Nieuw West en –Noord blijken tamelijk vergrijsde wijken te zijn in een verder nogal jonge stad. De Limburgse aandachtswijken daarentegen zijn minder vergrijsd dan de andere wijken in die gemeenten.

Uit de figuur blijkt dat er in totaal in 13 van de 40 wijken zowel het aandeel 55+ als 65+ boven het lokale gemiddelde ligt. Bij twee wisselt dit (Presikhaaf en Nieuwland) en bij de overige 25 ligt dit eronder. Er zijn derhalve twee keer zoveel aandachtswijken die – lokaal bezien – minder vergrijsd zijn, dan juist wel vergrijsd.

Bij de meeste wijken (35 van de 40) is het verschil bij de groep 55-plussers groter dan bij de groep 65-plussers. Dat onderbouwt de conclusie dat het aantal ‘aanstaande ouderen’ bescheiden is, en in slechts een beperkt aantal wijken een rol speelt.

Mogelijke verklaringen voor de grote verschillen

Tussen de 40 aandachtswijken bestaan grote verschillen, en die vragen om een verklaring. Verschillen kunnen allereerst te maken hebben met het aandeel ouderen in de stad, en zelfs in de hele regio. Limburg is de meest vergrijsde provincie van het land, en dat geldt ook voor de beide Limburgse steden bij de 18. Het aandeel ouderen is er ruim anderhalf keer zo hoog als in steden met een jongere bevolking.

Andere verklaringen van de grote verschillen liggen op het niveau van de wijk. Wijken kennen elk hun eigen leeftijdscyclus. De mensen die als dertiger in een ‘nieuwbouwwijk’ uit de jaren zestig zijn komen wonen, en er nog wonen, zijn de zeventigers van nu. Vergrijzing is dan een natuurlijk proces. Alle vooroorlogse woningen hebben echter al minstens één of meestal veel meer bewonerswisselingen gekend.

Verschillen tussen wijken hebben ook te maken met de gewildheid van een wijk op de lokale woningmarkt: als je eenmaal in zo’n gewilde wijk woont, ‘vertrek je er alleen tussen zes plankjes’, zoals het gezegde luidt. Lang niet alle 40 wijken zijn echter zo populair. Wijken kunnen ook bij bepaalde groepen populair zijn, bijvoorbeeld voor studenten nabij het stadscentrum.

Het aandeel ouderen kan ook te maken hebben met toevallige factoren, zoals de aanwezigheid van een groot seniorencomplex of verzorgingshuis in het postcodegebied: aan de overkant van de kruising zou het niet hebben meegeteld.

Ten slotte speelt mee of er in de wijk veel verandering heeft plaatsgevonden, met name door sloop. De ervaring leert dat veel bewoners na de herstructurering niet terugkeren in hun oude wijk.

4 Ontwikkeling van het aandeel ouderen

In het vorige hoofdstuk hebben we laten zien dat er voor weinig aandachtswijken een grote grijze golf aan zit te komen; in de wijken wonen immers weinig ‘aanstaande ouderen’ in vergelijking met hun lokale maar ook in vergelijking met het landelijke gemiddelde. De data tot nu toe hadden vooral betrekking op de huidige positie van ouderen in de 40 aandachtswijken. Deze positie verandert in de tijd. Over de ontwikkeling van het aantal, en aandeel, ouderen zijn vooral gegevens voorhanden op stadsniveau. Prognoses per wijk ontbreken op landelijk niveau (bij het CBS). Op lokaal niveau zijn ze soms beschikbaar, maar dat is afhankelijk van de gemeentelijke dataverzameling. Bovendien geldt: hoe lager het schaalniveau, des te onzekerder een prognose is. Een ontwikkeling in een wijk, zeker een aandachtswijk, die alleen rekening houdt met sterftetekansen, en niet met allerlei verhuisbewegingen of stedelijke vernieuwingsactiviteiten, zal weinig voorspellingswaarde hebben. Veel verhuizingen vinden lokaal plaats, daarom zijn prognoses per gemeente robuuster.

De 18 steden: van ontgrijzing naar vergrijzing

Tabel en afbeelding 4.1 laten ontwikkelingen zien per stad voor het afgelopen en het komende decennium. Opvallend is dat er in de 18 steden de laatste jaren geen sprake is geweest van vergrijzing. Integendeel, het aandeel 65-plussers nam juist licht af – in 13 van de 18 steden – terwijl er in heel Nederland sprake was van een lichte stijging.

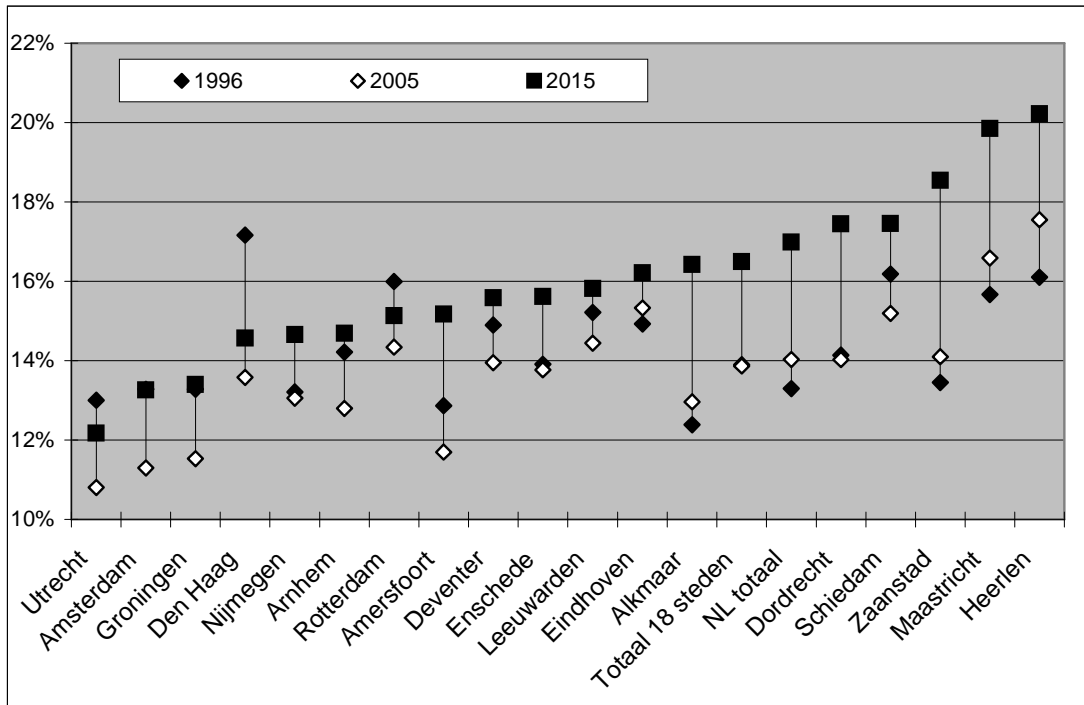
Tabel 4.1: Ontwikkeling van het aandeel 65-plussers per gemeente, 1996-2015

% 65+ jarigen						
Peildatum	1-1-1996	1-1-2005	Prognose			
			2015	% verschil 1996-2005	% verschil 2005-2015	
Alkmaar	12,4%	13,0%	16,4%	0,6%	3,5%	
Amersfoort	12,9%	11,7%	15,2%	-1,2%	3,5%	
Amsterdam	13,3%	11,3%	13,3%	-2,0%	2,0%	
Arnhem	14,2%	12,8%	14,7%	-1,4%	1,9%	
Deventer	14,9%	13,9%	15,6%	-1,0%	1,6%	
Dordrecht	14,1%	14,0%	17,5%	-0,1%	3,4%	
Eindhoven	14,9%	15,3%	16,2%	0,4%	0,9%	
Enschede	13,9%	13,8%	15,6%	-0,1%	1,8%	
Groningen	13,3%	11,5%	13,4%	-1,8%	1,9%	
Heerlen	16,1%	17,6%	20,2%	1,5%	2,7%	
Leeuwarden	15,2%	14,4%	15,8%	-0,8%	1,4%	
Maastricht	15,7%	16,6%	19,9%	0,9%	3,3%	
Rotterdam	16,0%	14,3%	15,1%	-1,7%	0,8%	
Nijmegen	13,2%	13,1%	14,7%	-0,2%	1,6%	
Schiedam	16,2%	15,2%	17,5%	-1,0%	2,3%	
Den Haag	17,2%	13,6%	14,6%	-3,6%	1,0%	
Utrecht	13,0%	10,8%	12,2%	-2,2%	1,4%	
Zaanstad	13,4%	14,1%	18,5%	0,7%	4,4%	
Totaal 18 steden	14,4%	13,7%	15,9%	-0,7%	2,2%	
Totaal Nederland	13,3%	14,0%	17,0%	0,7%	3,0%	

Bron: CBS, ABF Primos prognose

Het komende decennium vergrijzen echter alle steden, maar de vergrijzing is minder sterk dan in heel Nederland. De steden waar toch al bovengemiddeld veel ouderen wonen, vergrijzen harder, bijvoorbeeld Heerlen en Maastricht, maar ook Dordrecht en Zaanstad. De grootste groei is te verwachten in de voormalige groeisteden zoals Alkmaar en Amersfoort, als de babyboomers in de toenmalige nieuwbouwwijken op leeftijd komen. Een soortgelijk signaal komt overigens ook uit Almere – niet vertegenwoordigd in de 18 steden – waar de grijze golf ook de stad heeft bereikt.

Afbeelding 4.1: Bevolkingsontwikkeling aandeel 65-plussers per gemeente, 1996-2015

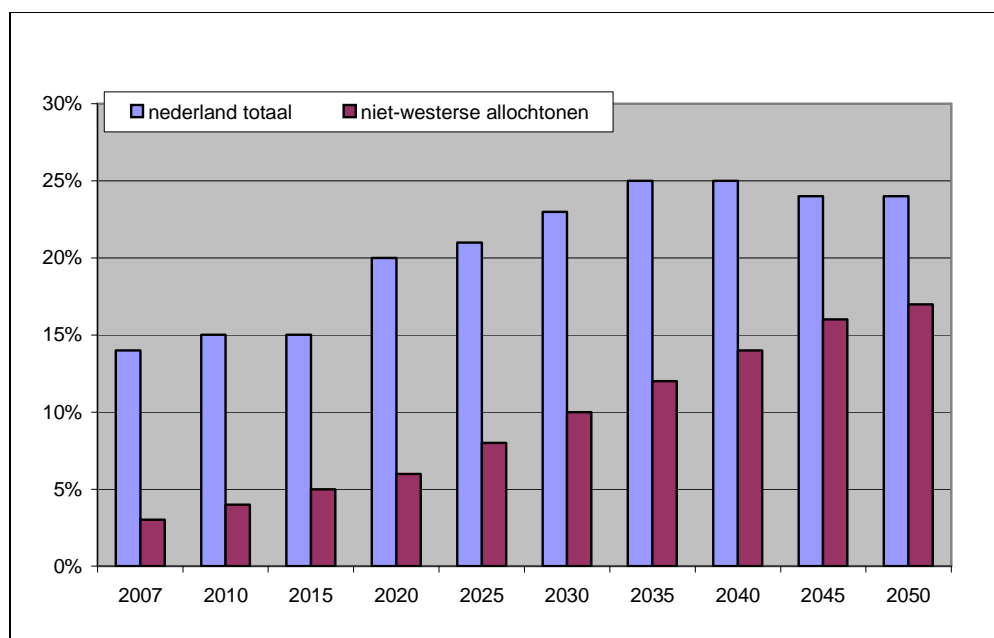
Bron: CBS, ABF Primos prognose

5 Allochtone ouderen

Een bijzondere groep ouderen zijn allochtone ouderen. Momenteel zijn er nog relatief weinig allochtone ouderen in Nederland, maar hun aantal gaat snel groeien. De eertijds jonge gastarbeiders raken op leeftijd en de komende jaren zal hun aantal flink toenemen. In 2005 waren er naar schatting 100.000 allochtone 55-plussers en in 2015 zal dat aantal verdrievoudigd zijn (Vegter, 2006).

Het aantal 65-plussers onder de migranten zal op de langere termijn vertienvoudigen van circa 50.000 nu tot bijna een half miljoen in 2050. De tweede generatie allochtonen is dan met pensioen. In relatieve zin stijgt hun aandeel van 2 procent in de groep 65-plussers nu naar bijna 5 procent in 2020 en 12 procent in 2050 (Bron CBS, zie ook Witter, 2007). Momenteel is circa 3 procent van de niet-westerse allochtonen ouder dan 65 jaar, in 2050 is dat circa 17 procent (Afbeelding 5.1). Het CBS maakt onderscheid tussen autochtonen, westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen.⁶ De laatste groep heeft de meeste beleidsaandacht.

Afbeelding 5.1: Ontwikkeling aandeel 65-plussers in heel Nederland, 2007-2050

Bron: CBS

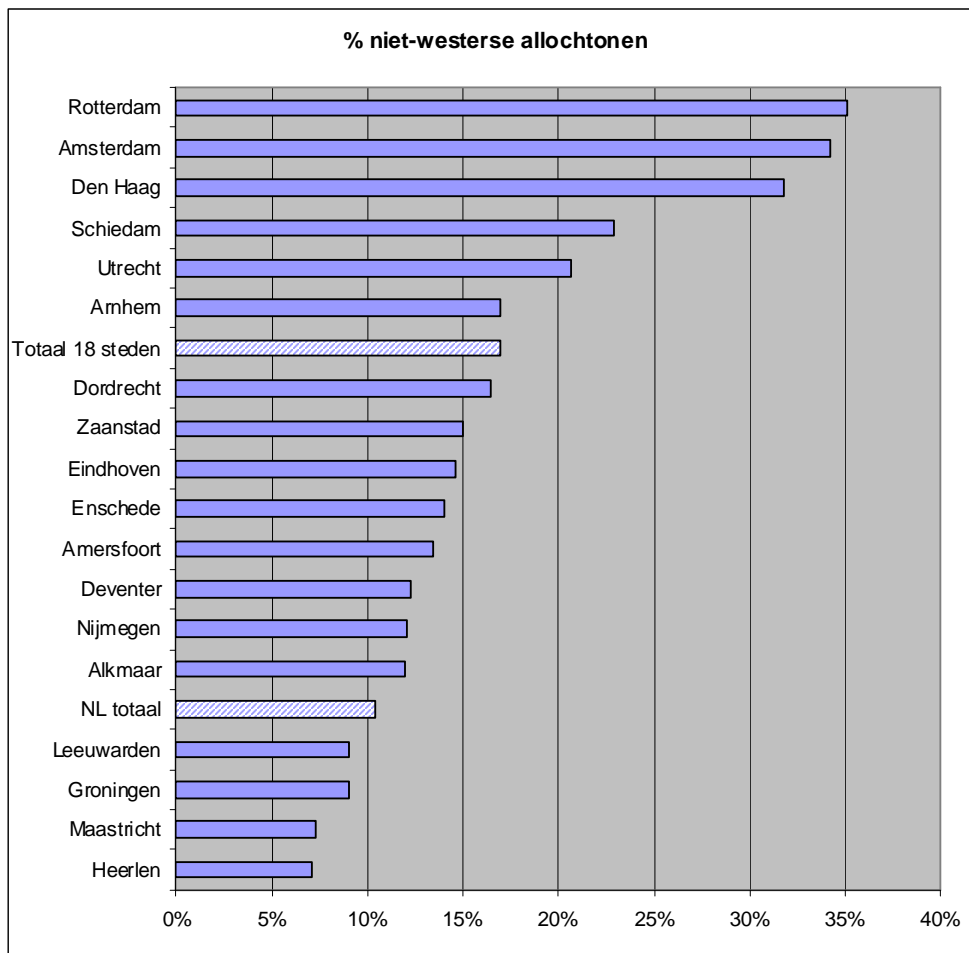
Met de allochtone grijze golf zal ook het aantal 75-plussers op termijn toenemen. Deze groeiende groep allochtonen heeft gevolgen voor de toekomst van wonen, zorg en welzijn (NIZW, 2003). Dit geldt vooral voor de steden, omdat daar veel allochtone ouderen wonen. Onder de groep allochtone ouderen bevinden zich veel oude gastarbeiders die vaak te maken hebben met vroege slijtage van het lichaam waardoor de behoefte aan zorg toe kan nemen. Voor sommige allochtonen is het vanzelfsprekend om met meer generaties in één woning te wonen. Dit vergt een bijzonder soort

⁶ De cijfers voor allochtonen in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de CBS-definitie. Voor meer informatie over de CBS-definitie van (westere en niet-westerse) allochtonen, zie: www.cbs.nl

woningtype, waarover vaak nu nog niet beschikt wordt. Mogelijk liggen oplossingen meer in een andere verdeling van woonruimtes dan in nieuwbouw (bijv. gebruik van bestaande boven- en benedenwoningen).

In het recente verleden is onderzoek gedaan naar het bestaan van ‘de allochtone woonwens’, maar de meningen hierover verschillen (zie bijv. Van der Horst en Wasenberg, 2003; VROM-raad 2002). Veel wensen van allochtonen blijken overeen te komen met woonwensen van alle Nederlanders, en ouderen in het bijzonder: ruimte in de woning, drempelvrij, geen trappen, etc. Het meest opvallende verschil is nog de wens voor een gesloten keuken. Dit verklaart het grote aandeel gesloten keukens in recent opgeleverde stedelijke vernieuwingsprojecten.

Afbeelding 5.2: Aandeel niet-westerse allochtonen per gemeente, 2006

Bron: CBS

In bovenstaande afbeelding (zie ook tabel C.1 in bijlage C) is goed zichtbaar dat er tussen de 18 steden grote verschillen bestaan wat betreft hun aandeel allochtone inwoners. In één oogopslag is te zien hoe de steden zich tot elkaar en tot het totaal van de 18 steden en het landelijke totaal verhouden. Opvallend is het kleine aandeel niet-westerse allochtonen in de meest noordelijke steden Groningen en Leeuwarden (beide 9%) uit dit rijtje en de meest zuidelijke steden Maastricht en Heerlen (beide 7%). In Nederland is 11% niet-westers allochtoon. Aan kop staan Rotterdam en Amsterdam (circa 35%).

Tabel 5.1 laat ontwikkelingen zien per stad voor het afgelopen decennium. Hieruit komt naar voren dat het aandeel allochtonen in alle 18 steden als ook in heel Nederland de afgelopen jaren is toegenomen. Wel zijn er tussen de steden grote verschillen. In Rotterdam (8,9%), Schiedam (8,7%) en Den Haag (7,8%) is het aandeel allochtonen het sterkst toegenomen, terwijl de toename in Heerlen en Alkmaar respectievelijk slechts 2,3 en 2,6 procent bedroeg. Hoewel er in laatstgenoemde steden wel sprake was van groei de afgelopen jaren, is de toename minder sterk dan in heel Nederland.

Tabel 5.1: Ontwikkeling aandeel niet-westerse allochtonen per stad, 1996-2005

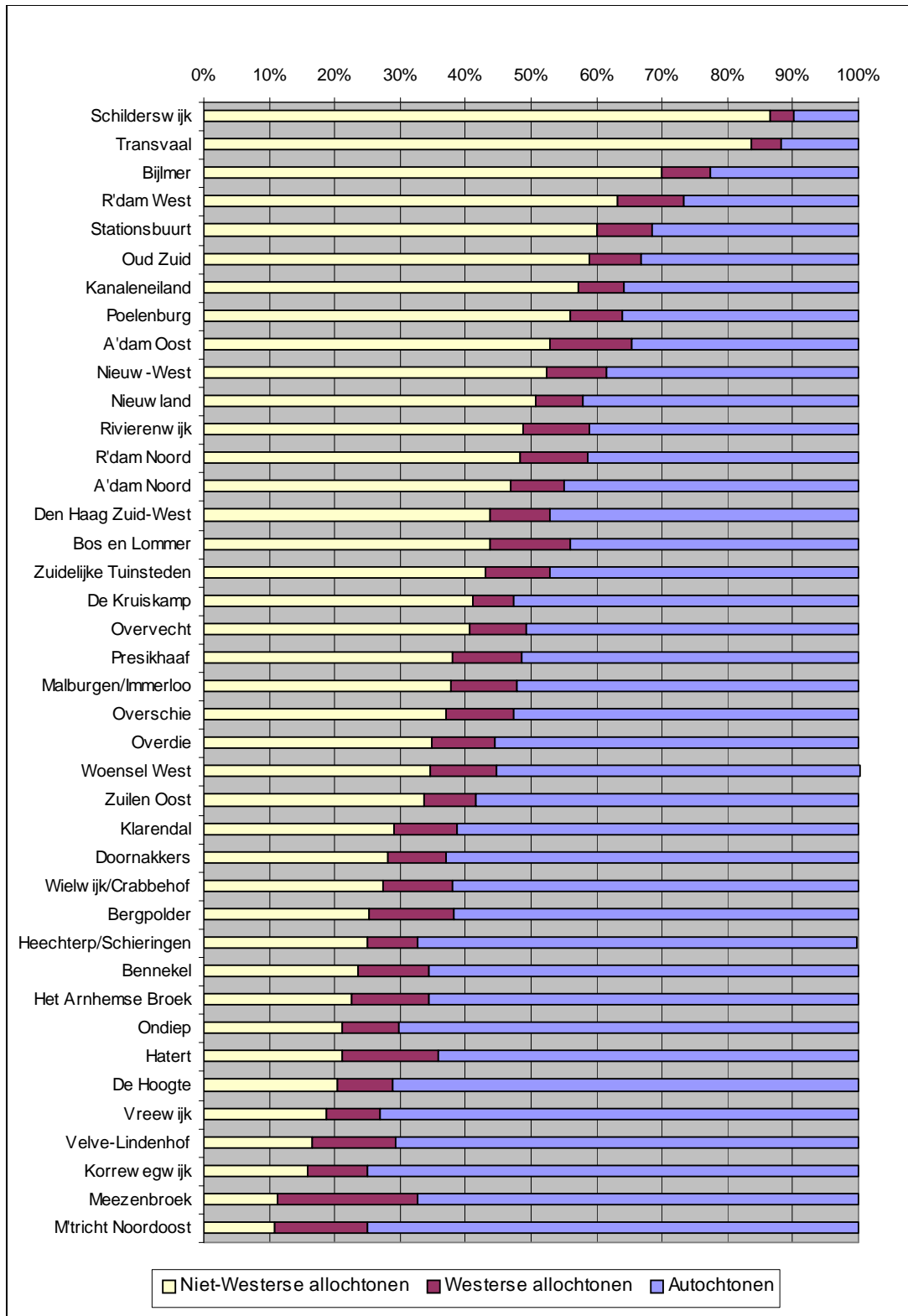
% niet-westerse allochtonen			
Peildatum	1-1-1996	1-1-2005	% verschil 1996-2005
Alkmaar	9,4%	12,0%	2,6%
Amersfoort	9,5%	13,4%	3,9%
Amsterdam	28,3%	34,2%	5,9%
Arnhem	11,8%	16,9%	5,2%
Deventer	8,4%	12,3%	3,9%
Dordrecht	11,5%	16,5%	5,0%
Eindhoven	9,9%	14,6%	4,7%
Enschede	9,9%	14,0%	4,1%
Groningen	6,1%	9,0%	2,9%
Heerlen	4,7%	7,0%	2,3%
Leeuwarden	5,7%	9,0%	3,3%
Maastricht	4,1%	7,2%	3,1%
Nijmegen	8,6%	12,1%	3,4%
Rotterdam	26,2%	35,1%	8,9%
Den Haag	24,0%	31,8%	7,8%
Schiedam	14,2%	22,9%	8,7%
Utrecht	16,5%	20,7%	4,2%
Zaanstad	11,3%	15,0%	3,8%
Totaal 18 steden	12,2%	16,9%	4,7%
Totaal Nederland	7,6%	10,4%	2,8%

Bron: CBS

Het aantal en aandeel (niet-westerse) allochtonen verschilt sterk per stad, en daarin ook nog eens per wijk. Het resultaat is dat het aandeel allochtonen sterk verschilt tussen de 40 aandachtswijken, zoals in afbeelding 5.3 duidelijk zichtbaar is. Het hoogst scoren de beide Haagse wijken: de Schilderswijk en Transvaal (met circa 85% niet-westerse allochtonen), gevolgd door de Bijlmermeer in Amsterdam (70%).

Het aandeel westerse allochtonen schommelt overal rond de tien procent, wat hoger in de grenssteden, meest uit de buurlanden. De overigen zijn autochtonen. Hun aandeel verschilt even sterk. De aandachtswijken in Groningen, Maastricht en Enschede tellen boven de 70% autochtonen, maar ook wijken als het Utrechtse Ondiep en Vreewijk in Rotterdam zitten rond dit percentage (zie ook tabel C.2 in bijlage C).

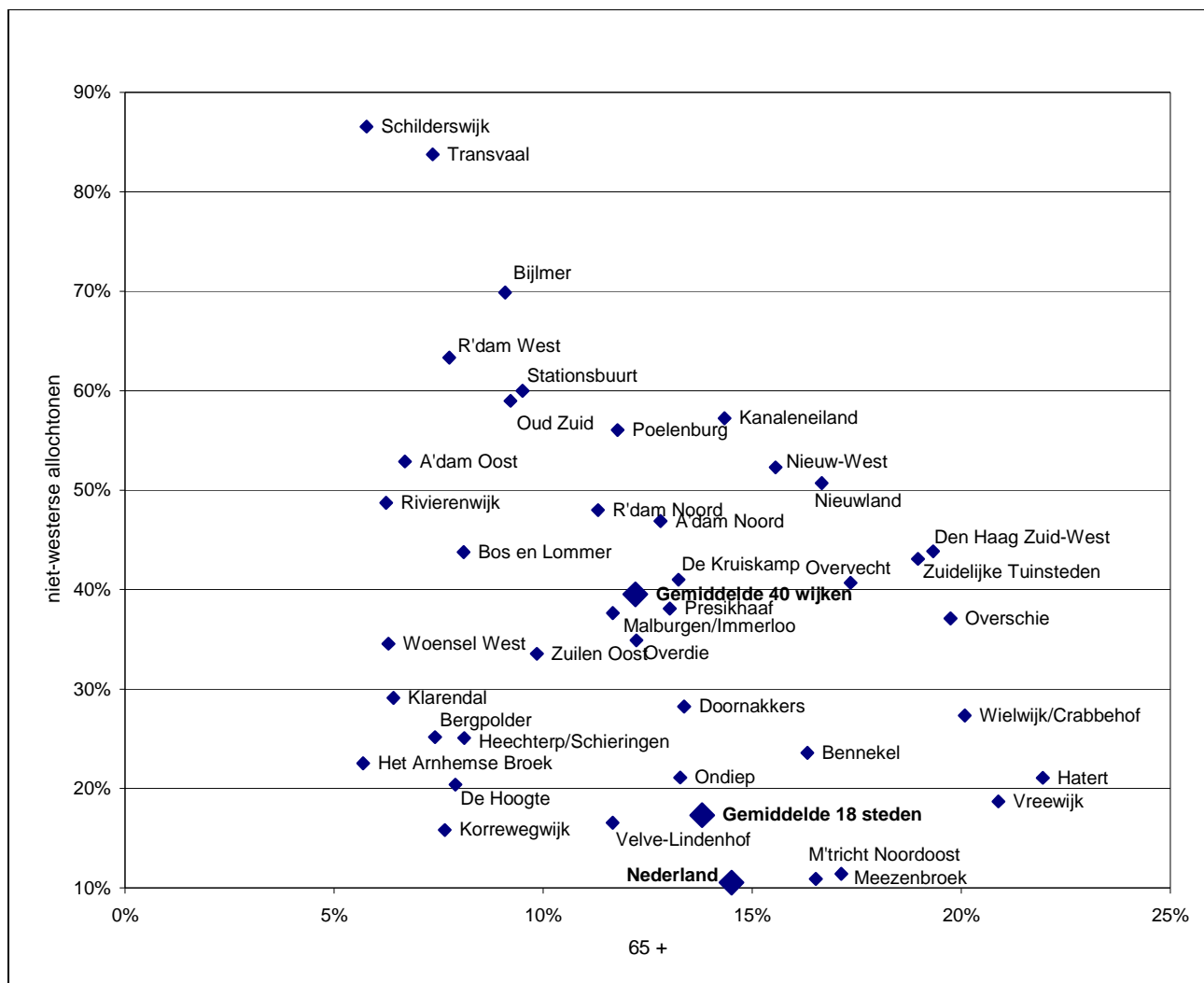
Afbeelding 5.3: Bevolking in 40 wijken naar etniciteit

Bron: CBS

De drie volgende figuren zijn drie spreidingsdiagrammen, waarbij het aandeel niet-westerse allochtonen is uitgezet tegen respectievelijk het aandeel 65-plussers en het aandeel 55-plussers. De horizontale X-as in de figuren verschilt, omdat de groep 55-plussers natuurlijk groter is dan de groep 65-plussers. Beide kenmerken (etniciteit en leeftijd) zijn per wijk niet op persoonsniveau bekend, maar gezien de conclusie eerder in dit hoofdstuk – er zijn weinig allochtone 65-plussers – zal het meestal om verschillende mensen gaan.

Afbeelding 5.4: Aandeel niet-westerse allochtonen en 65-plussers per wijk, 2006

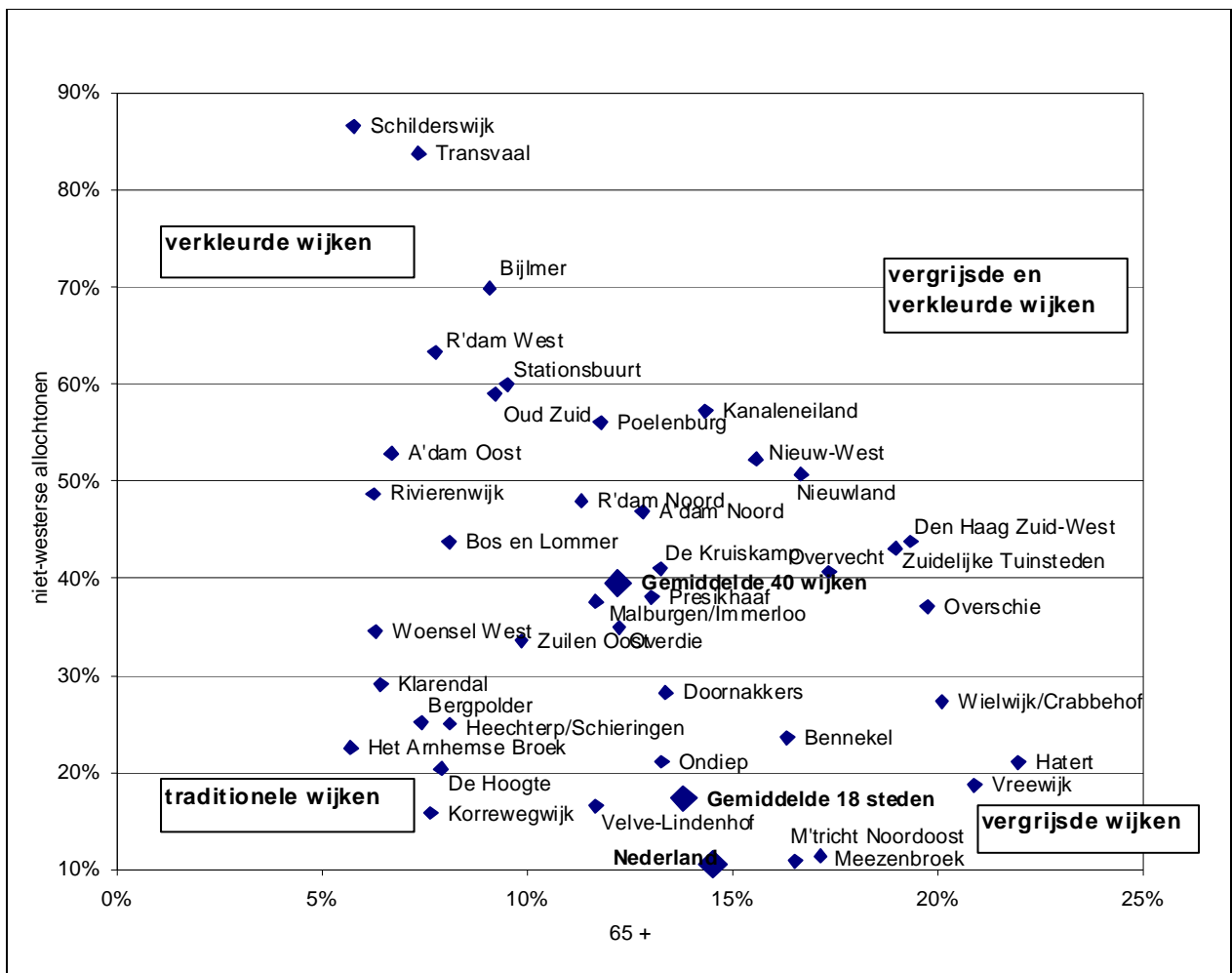
Bron: CBS

Logischerwijs ligt het gemiddelde van de 40 wijken in de drie spreidingsfiguren weer in het midden. Wat direct opvalt, is dat in alle wijken naar verhouding meer niet-westerse allochtonen wonen dan in heel Nederland. Bovendien ligt het aandeel niet-westerse allochtonen voor de meeste wijken ook hoger dan het gemiddelde van de 18 steden.

Als we de wijken onderling met elkaar vergelijken, kan opgemerkt worden dat in de wijken linksboven in het diagram (Schilderswijk, Transvaal, Rotterdam West, Stati-

onsbuurt en Oud Zuid) weinig ouderen en wel veel niet-westerse allochtonen wonen. Wielwijk/Crabbehof, Hatert en Vreewijk (rechtsonder in diagram) kennen juist relatief veel autochtonen en veel ouderen. Linksonder in het diagram bevinden zich de wijken met weinig ouderen en relatief weinig allochtonen (Korrewegwijk, De Hoogte, Het Arnhemse Broek, Heechterp/Schieringen, Bergpolder, Klarendal). Tot slot bevinden zich rechtsboven in het diagram (Kanaleneiland, Nieuw-West en Nieuwland) de wijken met veel ouderen en veel niet-westerse allochtonen. In het laatste type zijn de verschillen tussen oud- en nieuwkomers, ‘wij en zij’ en de kans op botsingen van leefstijlen het grootst, waarbij we meteen stellen dat deze conclusie getalsmatig is, en op lokaal niveau verdieping behoeft. Conclusies hebben bovendien betrekking op het schaalniveau van de gehele (Vogelaar-)wijk, wijken die qua grootte uiteen lopen van ruim 3.000 tot ruim 100.000 inwoners.

Afbeelding 5.5: Aandeel niet-westerse allochtonen en 65-plussers per wijk, 2006, met aanduiding van type wijk

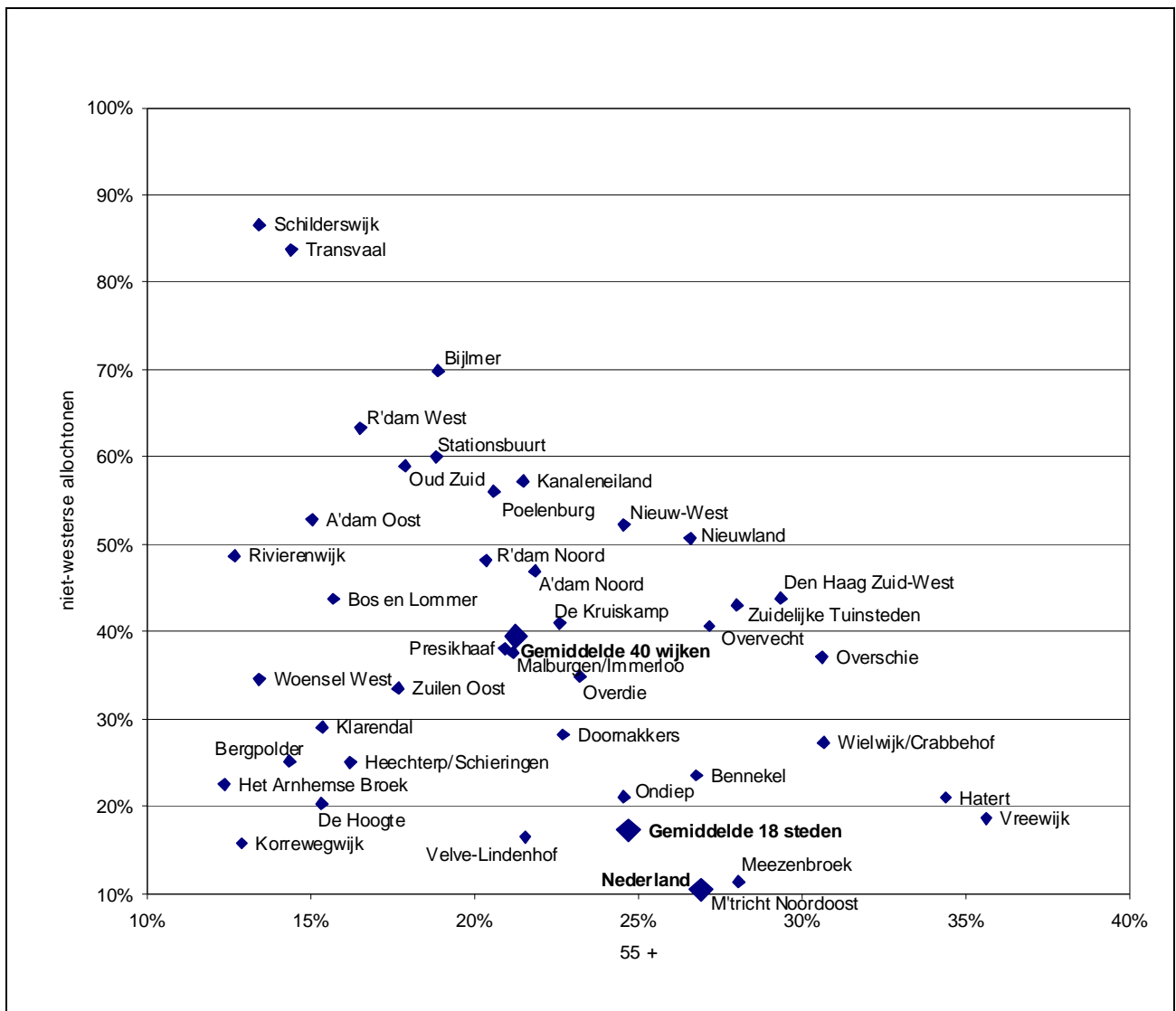
Afbeelding 5.5 is gelijk aan de voorgaande, met als aanvulling een typering van de vier soorten kwadranten:

- de 'Verkleurde wijken', linksboven, waar veel allochtonen wonen;

- de 'Traditionele wijken', linksonder, soms volksbuurten met een hoge doorstroming en veel starters;
- de 'Vergrijsde wijken', rechtsonder, volksbuurten met veel autochtone 65-plussers;
- de 'Vergrijsde en verkleurde wijken', rechtsboven, waar zowel veel autochtone 65-plussers als allochtone gezinnen wonen.

Afbeelding 5.6 laat ongeveer hetzelfde beeld zien als afbeelding 5.4 en 5.5. Met andere woorden, het beeld voor 55-plussers verschilt nauwelijks van dat voor 65-plussers.

Afbeelding 5.6: Aandeel niet-westerse allochtonen en 55-plussers per wijk, 2006

Bron: CBS

6 Gehandicapten

Er zijn geen algemene gegevens bekend over het aantal gehandicapten per aandachtswijk, en zeker niet het aantal gehandicapte ouderen per wijk, voor zover wij hebben kunnen achterhalen. Mogelijk dat er op lokaal niveau data voorhanden zijn, maar dan gaat het om incidentele gemeenten.

Tabel 6.1: Mensen naar lichamelijke beperking, absolute aantallen, 2006

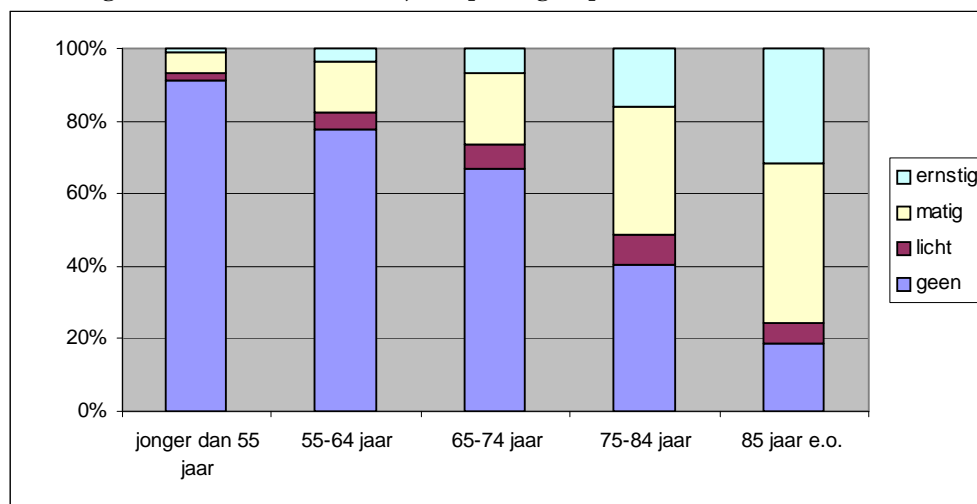
	Mate van lichamelijke beperkingen				totaal
	geen	licht	matig	ernstig	
jonger dan 55 jaar	3.987.000	90.000	238.000	45.000	4.360.000
55-64 jaar	934.000	55.000	166.000	43.000	1.198.000
65-74 jaar	553.000	52.000	166.000	54.000	826.000
75-84 jaar	235.000	49.000	204.000	94.000	583.000
85 jaar e.o.	31.000	9.000	73.000	52.000	164.000
totaal	5.741.000	256.000	847.000	288.000	7.131.000

Bron: VROM (Cijfers over Wonen 2006)

Wel is er informatie over het aantal mensen met een lichamelijke handicap in het algemeen. Tabel 6.1 heeft betrekking op het aantal huishoudens, waarin iemand aanwezig is met een lichamelijke beperking. Vanzelfsprekend nemen lichamelijke beperkingen toe met de leeftijd. Tot 75 jaar overheerst het aantal mensen zonder lichamelijke beperking, terwijl bij de 75-plussers het aantal lichamelijke beperkingen toeneemt. In totaal zijn er in heel Nederland bijna 300.000 mensen met een ernstige lichamelijke beperking, en nog eens 850.000 met een matige beperking. In onderstaande afbeelding komen de verhoudingen tussen de verschillende mate van lichamelijke beperkingen per leeftijdscategorie duidelijk naar voren.

Het is niet bekend of deze cijfers per gemeente sterk verschillen, laat staan voor de diverse aandachtswijken.

Afbeelding 6.1: Mensen naar lichamelijke beperkingen, procentueel, 2006

Bron: VROM (Cijfers over Wonen 2006)

7 Samenvatting en conclusies

Aanleiding voor dit onderzoek was *het idee dat in de 40 Vogelaarwijken, voornamelijk in oude stadswijken, veel ouderen zonden wonen*. In de politieke discussie over de zogenaamde krachtwijken zijn ouderen echter onderbelicht. De vijf speerpunten van de 40-wijkenaanpak zijn: wonen, werken, leren en opgroeien, integratie en veiligheid. Voor ouderen en mensen met een lichamelijke beperking is geen specifieke aandacht. In dit onderzoek is getracht is om hun positie in de 40 aandachtswijken in beeld te brengen. Het onderzoek is beperkt van opzet en heeft een inventariserend karakter.

In de 40 wijken is ruim 12% van de bewoners ouder dan 65, en nog eens 9% tussen de 55 en 65. De laatste groep geeft een indicatie over een mogelijke grijze golf, en noemen we de ‘aanstaande ouderen’. In heel Nederland is 27% 55-plusser, dat is ruim meer dan in de 40 aandachtswijken. In de 40 wijken is de groep ‘aanstaande ouderen’ (55-64 jaar) groter dan de oudere leeftijdsgroep van 65-74 jaar. Als deze mensen in hun wijk blijven wonen, en ze niet overlijden, kunnen we spreken van een toename van de groep ouderen in de 40 aandachtswijken. Deze conclusie geldt voor de 40 wijken als geheel.

Als we de totale groep van 40 aandachtswijken vergelijken met Nederland, kunnen we stellen dat er maar weinig ouderen wonen. Beter gezegd: dat er maar in een beperkt aantal wijken wel veel ouderen wonen, maar in een veel groter aantal niet. Het aandeel 65-plussers is in slechts 12 van de 40 wijken hoger dan het Nederlands gemiddelde. Als we de grens bij 55 jaar leggen, blijken dat slechts 8 wijken te zijn. Vooral de categorie van ‘aanstaande ouderen’ is laag: er zijn slechts twee wijken waar meer 55-64 jarigen wonen dan gemiddeld in Nederland.

We kunnen ook *de 40 wijken op lokaal niveau vergelijken*. De 18 steden, waarin de 40 wijken liggen, tellen als geheel relatief minder ouderen dan heel Nederland, maar tussen de steden bestaan grote verschillen. De beide Limburgse steden zijn het meest vergrijsd, op enige afstand gevolgd door Schiedam en Zaanstad. Daarentegen kennen studentensteden als Utrecht, Groningen en Amsterdam een veel jongere bevolking. Het zou kunnen zijn dat de aandachtswijken in de lokale context toch nog flink wat ouderen tellen. Dat blijkt maar in beperkte mate het geval. Een derde van de 40 wijken is grijzer dan het lokale gemiddelde, terwijl tweederde juist minder vergrijsd is. Bovendien blijkt ook dat in het merendeel van de wijken de naderende vergrijzing-golf (in de vorm van de groep 55-64 jarigen) bescheiden is.

Niet alleen tussen de 18 steden, maar *ook tussen de 40 wijken bestaan grote verschillen*. Er zijn vergrijsde en ontgrijsde wijken. Vreewijk in Rotterdam is de meest vergrijsde aandachtswijk, op de voet gevolgd door Hatert in Nijmegen. Verder kennen ook Overschie (Rotterdam) en Wielwijk/Crabbehof (Dordrecht) veel ouderen.

Aan de andere zijde van het spectrum verkeren de wijken met opvallend weinig ouderen. In heel Nederland is bijna 15 procent ouder dan 65 jaar, maar in een tiental aandachtswijken is dat nauwelijks de helft, of nog minder. Het Arnhemse Broek en de Haagse Schilderswijk sluiten met 6 procent bewoners boven de pensioengerechtigde leeftijd de lijst, maar ook de Deventer Rivierenwijk en Woensel-West in Eindhoven kennen nauwelijks ouderen in het straatbeeld: dit zijn ‘ontgrijsde wijken’.

Het blijkt bovendien dat *in de wijken waar weinig 65-plussers wonen, ook weinig 'aanstaande ouderen' (55-64 jaar) wonen*. Deze wijken zijn nu dus niet vergrijsd en zullen dat in de nabije toekomst ook niet worden, althans niet meer dan de vergrijzing in de gehele stad toeneemt. Tenzij er zich natuurlijk bijzondere omstandigheden zullen voordoen, zoals de vestiging van een groot verzorgingshuis. Er zijn slechts 2 wijken waar meer 'aanstaande ouderen' wonen dan gemiddeld in Nederland, en dat zijn nou net de meest vergrijsde wijken uit de lijst: Vreewijk in Rotterdam en Hatert in Nijmegen.

De grote verschillen tussen de 40 aandachtswijken vragen om een verklaring. Verschillen kunnen allereerst te maken hebben met het aandeel ouderen in de stad, en zelfs in de regio. Limburg is de meest vergrijsde provincie van het land, en dat geldt ook voor de beide Limburgse steden bij de 18. Het aandeel ouderen is er ruim anderhalf keer zo hoog als in steden met een jongere bevolking.

Andere verklaringen van de grote verschillen liggen op het niveau van de wijk. Wijken kennen elk hun eigen leeftijdscyclus en vergrijzing is dan een natuurlijk proces in wijken van 40 of 50 jaar oud.

Verschillen tussen wijken hebben ook te maken met de gewildheid van een wijk op de lokale woningmarkt: als je eenmaal in zo'n gewilde wijk woont, 'vertrek je er alleen tussen zes plankjes', zoals het gezegde luidt. Lang niet alle 40 wijken zijn echter zo populair. Wijken kunnen ook bij bepaalde groepen populair zijn, bijvoorbeeld voor studenten nabij het stadscentrum.

Het aandeel ouderen kan ook te maken hebben met toevallige factoren, zoals de aanwezigheid van een groot seniorencomplex of verzorgingshuis in het postcodegebied: aan de overkant van de kruising zou het niet hebben meegeteld. Deze gevoeligheid hebben we niet uitgezocht.

Ten slotte speelt mee of er in de wijk veel verandering heeft plaatsgevonden, met name door sloop. De ervaring leert dat veel bewoners na herstructurering niet terugkeren in hun oude wijk.

Een blik op de *ontwikkeling van de bevolking* in de 18 steden in het afgelopen decennium laat zien dat er geen sprake is geweest van vergrijzing. Integendeel, het aandeel 65-plussers nam er juist licht af – in 13 van de 18 steden – terwijl er in heel Nederland sprake was van een lichte stijging.

Het komende decennium zullen echter alle 18 steden vergrijzen, maar minder sterk dan in heel Nederland. De steden waar toch al veel ouderen wonen, vergrijzen harder, bijvoorbeeld Heerlen en Maastricht, maar ook Dordrecht en Schiedam. De grootste groei is te verwachten in de voormalige groeisteden zoals Alkmaar en Amersfoort, als de babyboomers in de toenmalige nieuwbouwwijken op leeftijd komen.

Een bijzondere groep ouderen zijn *allochtone ouderen*. Momenteel zijn er nog relatief weinig allochtone ouderen in Nederland, maar hun aantal gaat snel groeien. Het aantal 65-plussers onder de migranten zal op de lange termijn vertienvoudigen van circa 50.000 nu tot bijna een half miljoen in 2050. In relatieve zin stijgt hun aandeel van 2 procent in de groep 65-plussers nu naar 5 procent in 2020 en 12 procent in 2050. Momenteel is 3 procent van de niet-westerse allochtonen ouder dan 65 jaar, in 2050 is dat 17 procent.

Het *aantal en aandeel allochtonen* *verschilt sterk* per stad, en daarbinnen ook nog eens per wijk. In twee Haagse aandachtswijken wonen 85% (niet-westerse) allochtonen, terwijl

in aandachtswijken in Groningen, Maastricht en Enschede 70% autochtonen wonen. In alle 40 aandachtswijken wonen verhoudingsgewijs meer allochtonen dan in heel Nederland, en in alle aandachtswijken (op één na) wonen verhoudingsgewijs meer allochtonen dan het lokale gemiddelde.

Het aandeel allochtone ouderen per wijk is niet bekend, maar wel het aandeel ouderen en het aandeel allochtonen per wijk, waarbij het meestal niet om dezelfde mensen gaat. De 40 wijken zijn in vier typen in te delen: traditionele volksbuurten (zoals Het Arnhemse Broek; De Hoogte, Groningen), verkleurde buurten (Transvaal, Den Haag; Bijlmermeer, Amsterdam), vergrijsde wijken (Hatert, Nijmegen; Vreewijk, Rotterdam) en wijken waar verkleuring en vergrijzing tegelijkertijd optreden. In het laatste type wijken wonen veel ouderen en veel niet-westerse allochtonen (Kanaleneiland, Utrecht; Nieuw-West, Amsterdam; Nieuwland, Schiedam). In het laatste type zijn de verschillen tussen bevolkingsgroepen en de kans op botsingen van leefstijlen het grootst, waarbij we meteen stellen dat deze conclusie getalsmatig is, en op lokaal niveau verdieping behoeft.

Een andere bijzondere groep zijn *gehandicapte mensen*. Hierover zijn geen gegevens per wijk bekend. Vanzelfsprekend nemen lichamelijke beperkingen toe met de leeftijd. Tot 75 jaar overheerst het aantal mensen zonder lichamelijke beperking, daarna neemt het snel toe. Maar zelfs bij de 75-plussers woont tweederde in een reguliere woning. In totaal zijn er in Nederland 300.000 mensen met een ernstige lichamelijke beperking, en nog eens 850.000 met een matige beperking. Het is echter niet bekend waar zij wonen.

Conclusies

In het licht van de uitkomsten van dit onderzoek kunnen we *concluderen* dat het voor de meeste van de 40 wijken terecht is dat er geen extra aandacht naar ouderen uitgaat. Terwijl heel Nederland vergrijst, wonen er in de meeste van de 40 wijken relatief minder ouderen dan in de 18 steden zelf, of in heel Nederland. Hoewel er verschillen tussen de 40 wijken bestaan, kan over het algemeen gesteld worden dat veel wijken niet vergrijsd zijn; er wonen vooral veel niet-westerse allochtone gezinnen en jongeren.

Een tweede conclusie is dat er de komende tien jaar voor de meeste aandachtswijken ook geen grijze golf aan zal komen. In de wijken die nu niet vergrijsd zijn, wonen ook weinig 'aanstaande ouderen' in de leeftijd 55-65 jaar.

Dit neemt niet weg dat er wel degelijk wijken binnen de 40 zijn, waar wel sprake is van sterke vergrijzing, maar dit aantal is beperkt. In deze wijken verdient de situatie van ouderen juist wel aandacht.

De *eindconclusie* is dat de positie van ouderen in aandachtswijken geen algeheel geldend speerpunt hoeft te zijn. In de meeste van de aandachtswijken wonen minder ouderen dan van tevoren verondersteld. Grijs Nederland en aankomend Grijs Nederland wonen niet in de aandachtswijken. Dit betekent dat het minder zinvol is om juist hier allerlei voorzieningen voor ouderen te starten of te intensiveren, voorzieningen die mogelijk beter elders in de stad op hun plaats zijn.

Er is een beperkt aantal aandachtswijken waar specifieke maatregelen gericht op ouderen wel zinvol zijn. Welke wijken dat zijn, hebben we in dit rapport laten zien. Hier is maatwerk noodzakelijk. De positie en zorgbehoeften van ouderen is niet een thema dat juist in de aandachtswijken speelt. De prioriteiten zijn anders gelegd, en dat is acceptabel. Natuurlijk is het wel van belang dat er aandacht uitgaat naar ouderen in deze wijken.

Dit onderzoek is een verkenning op basis van algemene gegevens. Op grond van het getal is extra aandacht in de meeste wijken niet noodzakelijk, maar dit neemt niet weg dat er wel aspecten zijn die nadere aandacht behoeven. We zijn niet ingegaan op de mensen zelf die er wonen. Wat voor ouderen wonen er wel in de 40 aandachtswijken, wat zijn hun wensen en problemen, en wat is hun perspectief? Wonen zij er van oudsher, accepteren ze veranderingen gelaten, of zijn ze er juist enthousiast over, of zijn het de 'fuikers', die niet meer weggkomen uit hun wijk? Ook al wonen er in de 40 aandachtswijken minder ouderen dan vooraf verondersteld, dan nog blijft de vraag over wat je voor deze groep mensen kan doen om de wijk ook voor hen een kracht- en prachtwijk te laten worden.

8 Literatuur

Boeken, rapporten en artikelen

Minister Vogelaar, 2007, brief aan de Tweede kamer, TK 2006-2007, 30995, nr. 1, over de selectie van aandachtswijken.

Ministerie van VROM, 2007, Cijfers over Wonen 2006.

Ministerie van VROM, 2007, Actieplan Krachtwijken, Van aandachtswijk naar krachtwijk, Den Haag.

Van Gent, W., S. Musterd en W. Ostendorf, 2007, Van probleemwijk naar prachtwijk?, in: Tijdschrift voor de Volkshuisvesting, nr. 4.

Van der Horst, H. en F. Wassenberg, 2003, Demografische en maatschappelijke ontwikkelingen, deel 2 Inspiratiepapers Woonwijken van de Toekomst, Habiforum, Gouda.

Vegter, M., 2006, Vergrijzing, corporaties een zorg?, Habiforum: Gouda.

VROM-Raad advies 032, maart 2002, Smaken verschillen: multicultureel bouwen en wonen.

VROM-Raad advies 046, maart 2005, Oude bomen? Oude bomen moet je niet verplanten.

Witter, Y., 2007, Weten voor wie je bouwt, in: Aedes Magazine 15-16/2007, pp. 54-57.

Websites

Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen en Zorg, www.kcwz.nl, 2007.

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), www.cbs.nl, 2007.

KEI kenniscentrum stedelijke vernieuwing, www.kei-centrum.nl, 2007.

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM), www.vrom.nl, 2007.

Bijlage A De 40 aandachtswijken naar postcode

Gemeente	Wijknaam	4-cijferige postcode
Alkmaar	Overdie	1813
Amersfoort	De Kruiskamp	3814
Amsterdam	Amsterdam Noord	1024, 1031, 1032
Amsterdam	Nieuw-West	1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1067, 1068, 1069
Amsterdam	Bos en Lommer	1055, 1056, 1057
Amsterdam	Amsterdam Oost	1092, 1094
Amsterdam	Bijlmer	1103, 1104
Arnhem	Klarendal	6822
Arnhem	Presikhaaf	6826
Arnhem	Het Arnhemse Broek	6828
Arnhem	Malburgen/Immerloo	6832, 6833, 6841
Deventer	Rivierenwijk	7417
Dordrecht	WielwijkCrabbehof	3317
Eindhoven	Woensel West	5621
Eindhoven	Doornakkers	5642
Eindhoven	Bennekel	5654
Enschede	Velve-Lindenhof	7533
Groningen	Korrewegwijk	9715
Groningen	De Hoogte	9716
Heerlen	Meezenbroek	6415
Leeuwarden	Heechterp/Schieringen	8924
Maastricht	Maastricht Noordoost	6222, 6224
Nijmegen	Hatert	6535
Rotterdam	Rotterdam West	3014, 3021, 3022, 3024, 3025, 3026, 3027
Rotterdam	Rotterdam Noord	3031, 3033, 3034, 3035, 3036
Rotterdam	Bergpolder	3038
Rotterdam	Overschie	3042
Rotterdam	Oud Zuid	3072, 3073, 3074, 3081, 3082, 3083
Rotterdam	Vreewijk	3075
Rotterdam	Zuidelijke Tuinsteden	3085, 3086
Schiedam	Nieuwland	3118, 3119
s-Gravenhage	Stationsbuurt	2515
s-Gravenhage	Schilderswijk	2525, 2526
s-Gravenhage	Den Haag Z-West	2532, 2533, 2541, 2542, 2544, 2545
s-Gravenhage	Transvaal	2572
Utrecht	Kanaleneiland	3526, 3527
Utrecht	Ondiep	3552
Utrecht	Overvecht	3561, 3562, 3563, 3564
Utrecht	Zuilen Oost	3554
Zaanstad	Poelenburg	1504

Bron: VROM

Bijlage B Leeftijdverdeling naar verschillende schaalniveaus

Tabel B.1: Leeftijdverdeling bevolking, 2006, absoluut

Gebied	0-19	20-54	55-64	65-74	75 e.o.	Totale bevolking *
Overdie	1835	4000	835	580	350	7605
Gemeente Alkmaar	21967	48793	11239	6481	5975	94455
De Kruiskamp	1210	2695	470	320	345	5025
Gemeente Amersfoort	36606	70826	13533	8264	7770	136999
Amsterdam Noord	6605	11650	2110	1635	1355	23355
Amsterdam Oost	4890	13395	1795	920	520	21520
Bijlmer	6180	12230	2225	1075	990	22730
Bos en Lommer	10990	33735	4025	2410	1885	53045
Nieuw-West	28330	51980	9575	7660	8895	106435
Gemeente Amsterdam	156423	428818	73954	42854	41030	743079
Het Arnhemse Broek	1990	7785	745	415	220	11160
Klarendal	1525	4010	585	275	145	6545
Malburgen/Immerloo	3370	7585	1320	860	760	13885
Presikhaaf	2140	5495	760	640	615	9635
Gemeente Arnhem	30993	78169	14906	9361	8766	142195
Rivierenwijk	1300	3310	340	240	90	5285
Gemeente Deventer	23422	49267	10283	6981	6587	96540
Wielwijk/Crabbehof	3155	6865	1530	1340	1565	14465
Gemeente Dordrecht	29096	58698	14035	8854	8138	118821
Bennekel	1785	4970	965	755	750	9225
Doornakkers	1385	3470	590	415	430	6320
Woensel West	900	2725	300	180	85	4210
Gemeente Eindhoven	43982	109924	23042	17484	14740	209172
Velve-Lindenhof	1195	2575	475	275	285	4805
Gemeente Enschede	35642	79588	17722	11681	9744	154377
De Hoogte	530	2160	235	135	115	3165
Korrewegwijk	1360	5925	440	285	355	8375
Gemeente Groningen	35364	108294	16289	10270	10512	180729
Meezenbroek	1580	3645	795	730	515	7270
Gemeente Heerlen	18700	44797	11658	8700	7644	91499
Heechterp/Schieringen	810	2555	325	195	130	4010
Gemeente Leeuwarden	20490	48201	9763	6569	6794	91817
Maastricht Noordoost	3045	7625	1520	1150	1260	14590
Gemeente Maastricht	23816	60782	15181	10928	9468	120175

* De wijktotalen zijn door het CBS afgerond op veelvoud van 5.

Gebied	0-19	20-54	55-64	65-74	75 e.o.	Totale bevolking *
Gemeente Nijmegen	34036	87742	16905	11313	9526	159522
Bergpolder	1000	5485	525	340	220	7555
Oud Zuid	19090	40775	6310	3790	2925	72890
Overschie	1610	3465	795	580	865	7315
Rotterdam Noord	9455	22035	3575	2400	2055	39460
Rotterdam West	16080	33300	5185	2955	1630	59170
Vreewijk	2670	5690	1915	1380	1335	13000
Zuidelijke Tuinsteden	6085	12100	2285	2015	2780	25290
Gemeente Rotterdam	135507	307387	60411	42368	43024	588697
Nieuwland	3570	6800	1400	1150	1200	14110
Gemeente Schiedam	17479	37763	8666	5771	5710	75389
Den Haag Zuid-West	10330	23585	4810	4240	5040	48020
Schilderswijk	10465	14945	2250	1210	485	29370
Stationsbuurt	2930	6400	1070	580	510	11470
Transvaal	2690	4525	595	385	235	8430
Gemeente 's-Gravenhage	109823	252728	49052	30727	33297	475627
Kanaleneiland	5495	10555	1460	1335	1595	20440
Ondiep	1375	3740	765	580	320	6780
Overvecht	7050	15575	3050	2720	2670	31070
Zuilen Oost	1955	4535	615	430	345	7870
Gemeente Utrecht	61059	167241	22752	15706	14191	280949
Poelenburg	2370	3900	695	565	365	7895
Gemeente Zaanstad	33642	68779	17768	10992	9089	140270
Totaal 40 wijken	191675	420855	70095	50025	46830	779520
Nederland	3957103	7996957	2035580	1292457	1075895	16357992

Bron: CBS

* De wijktotalen zijn door het CBS afgerond op veelvoud van 5.

Tabel B.2: Leeftijdsverdeling ouderen naar verschillende schaalniveaus, procentueel, 2006

	55-64	65-74	75 e.o.	55 e.o.	65 e.o.
Overdie	11%	8%	5%	23%	12%
Alkmaar	12%	7%	6%	25%	13%
De Kruiskamp	9%	6%	7%	23%	13%
Amersfoort	10%	6%	6%	22%	12%
Amsterdam Noord	9%	7%	6%	22%	13%
Amsterdam Oost	8%	4%	2%	15%	7%
Bijlmer	10%	5%	4%	19%	9%
Bos en Lommer	8%	5%	4%	16%	8%
Nieuw-West	9%	7%	8%	25%	16%
Amsterdam	10%	6%	6%	21%	11%
Het Arnhemse Broek	7%	4%	2%	12%	6%
Klarendal	9%	4%	2%	15%	6%
Malburgen/Immerloo	10%	6%	5%	21%	12%
Presikhaaf	8%	7%	6%	21%	13%
Arnhem	10%	7%	6%	23%	13%
Rivierenwijk	6%	5%	2%	13%	6%
Deventer	11%	7%	7%	25%	14%
Wielwijk/Crabbehof	11%	9%	11%	31%	20%
Dordrecht	12%	7%	7%	26%	14%
Bennekel	10%	8%	8%	27%	16%
Doornakkers	9%	7%	7%	23%	13%
Woensel West	7%	4%	2%	13%	6%
Eindhoven	11%	8%	7%	26%	15%
Velve-Lindenhof	10%	6%	6%	22%	12%
Enschede	11%	8%	6%	25%	14%
De Hoogte	7%	4%	4%	15%	8%
Korrewegwijk	5%	3%	4%	13%	8%
Groningen	9%	6%	6%	21%	11%
Meezenbroek	11%	10%	7%	28%	17%
Heerlen	13%	10%	8%	31%	18%
Heechterp/Schieringen	8%	5%	3%	16%	8%
Leeuwarden	11%	7%	7%	25%	15%
Maastricht Noordoost	10%	8%	9%	27%	17%
Maastricht	13%	9%	8%	30%	17%
Hatert	12%	13%	9%	34%	22%
Nijmegen	11%	7%	6%	24%	13%
Bergpolder	7%	5%	3%	14%	7%
Oud Zuid	9%	5%	4%	18%	9%
Overschie	11%	8%	12%	31%	20%
Rotterdam Noord	9%	6%	5%	20%	11%
Rotterdam West	9%	5%	3%	17%	8%
Vreewijk	15%	11%	10%	36%	21%
Zuidelijke Tuinsteden	9%	8%	11%	28%	19%
Rotterdam	10%	7%	7%	25%	15%
Nieuwland	10%	8%	9%	27%	17%
Schiedam	11%	8%	8%	27%	15%